

Змістовий модуль 15.

Сучасні економічні системи. Особливості розвитку перехідних економік

Найкраща економічна система – це та, яка максимально забезпечує людей тим, чого вони найбільше потребують

Джон Гелбрейт

1

План

1. Закономірності та етапи розвитку капіталістичної економічної системи.
2. Економічна система сучасного капіталізму.
3. Соціалістична економічна система та її еволюція.
4. Закономірності та особливості розвитку перехідних економік.

Міні-лексикон:

Фінансовий капітал, фінансова олігархія, фінансово-промислові групи, антимонопольне законодавство, державно-монополістичний капіталізм, змішана економіка, соціальна орієнтація економіки, соціальне партнерство, командно - адміністративна економічна система, економічна система державного соціалізму, загальна криза державного соціалізму, науковий соціалізм, утопічний соціалізм, перехідна економіка.

1. Закономірності та етапи розвитку капіталістичної економічної системи.

2

Сутність
капіталізму вільної
конкуренції

- Приватна капіталістична власність на речові ресурси
- Використання найманої праці
- Система ринків чистої конкуренції

Ознаки капіталізму вільної конкуренції

1. Приватна власність на засоби виробництва
2. Система найманої праці
3. Свобода підприємства і вибору
4. Ринкова система та вільна конкуренція
5. Важлива роль прибутку
6. Обмежена роль держави

Етапи розвитку капіталістичної економічної формації

3

Проста кооперація

Мануфактура

Фабрика

Капіталізм вільної конкуренції

Монополістична стадія (імперіалізм)

Сучасна стадія розвитку капіталізму

Сутність
монополістичного
капіталізму

Це стадія розвитку капіталізму. Економічний лад із системою великих і надвеликих підприємств, що уклали різного роду угоди чи союзи і як монополії займають панівне становище в економіці та ринках недосконалої конкуренції

Закономірності виникнення монополій

Якісні зміни в техніці, технології і структурі виробництва

Ефект масштабу

Акціонування

Основні форми монополій

4

Монополія

Підприємство, або об'єднання підприємств, що зосереджують в своїх руках **значну** долю виробництва товарів і використовують своє панування для присвоєння **монопольно високого прибутку**

Олігополія

Характеризує ситуацію в умовах недосконалої конкуренції. Коли виробництво в галузі контролюється **невеликою кількістю** виробників

Основні форми монополій

Трест

Акціонерне товариство, в якому підприємства втрачають і комерційну і виробничу самостійність. Вони перетворюються на акціонерів тресту

Концерн

Багатогалузева корпорація, що охоплює багато підприємств різних галузей, а базовою є одна. Учасники концерну зберігають формальну самостійність

Фінансово-монополістичний капітал

5

Фінансово -
монополістичний
капітал

Це банківський монополістичний капітал, що зрісся з монополістичним капіталом нефінансових галузей економіки

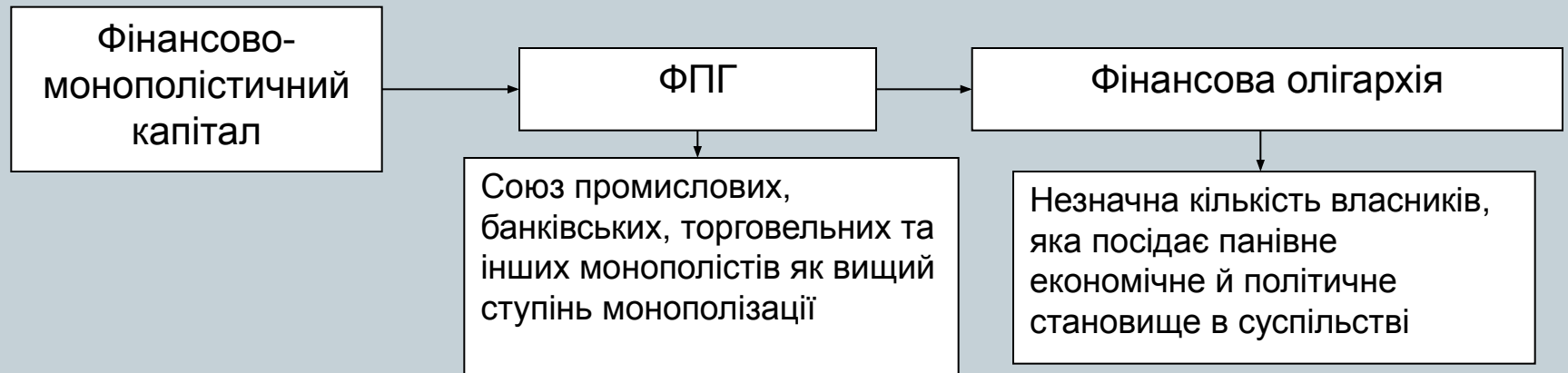
Основні форми зв'язків між банками і промисловими корпораціями

Система участі

Взаємне володіння не фінансовими і банківськими корпораціями частками акціонерного капіталу

Особиста унія

- “перехресні директори”
- особисті зв'язки

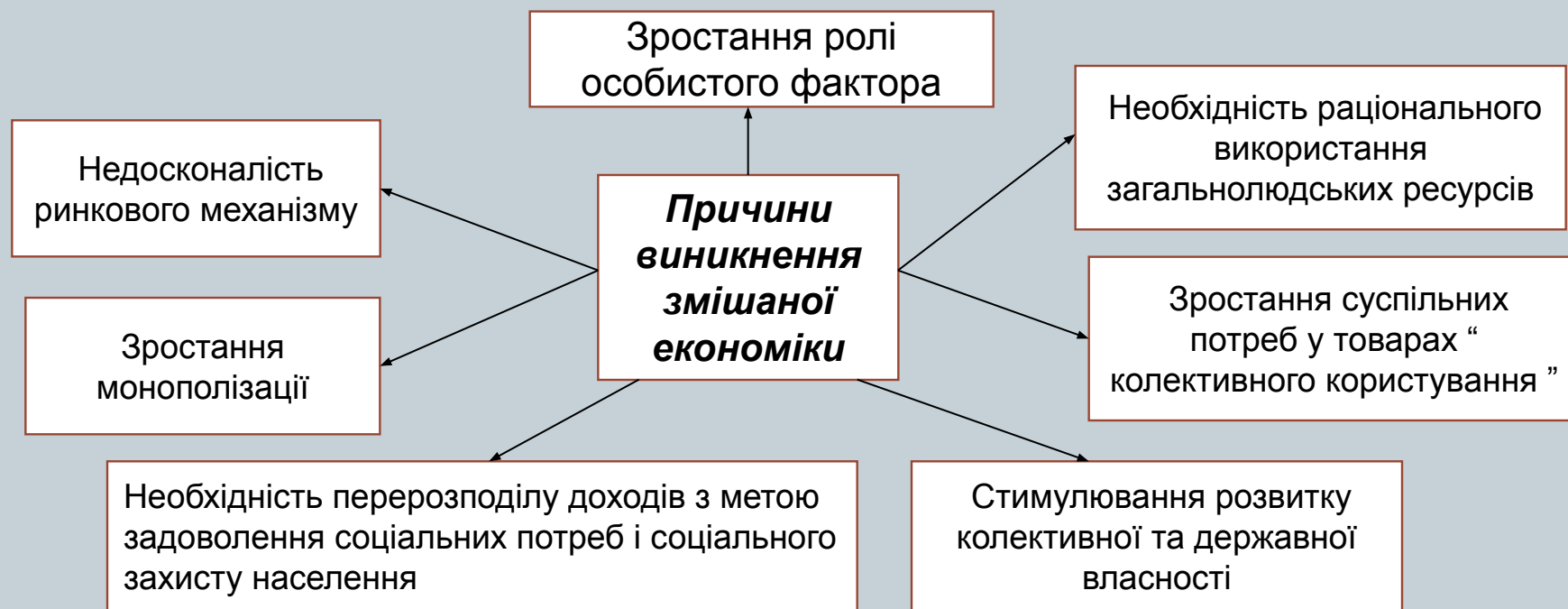


2. Економічна система сучасного капіталізму

6

Сутність змішаної економіки

Це модель соціально-економічного розвитку, яка передбачає поєднання приватної та державної (а також інших) форм власності, плану і ринку, проведення соціальних реформ для побудови прогресивного ладу



Змішана економіка

7

Ознаки змішаної економіки

Розвиненість
держрегулювання

Вища ефективність
використання ресурсів

Правова рівність різних
форм власності

Розвиненість системи
соціального захисту

Стабільність економічного і
соціального розвитку

Соціалізація всіх форм
власності

Взаємодія різних форм і
принципів господарювання

Національні моделі ринкових економік

8

Назва моделі	Основні характеристики
Шведська	<ul style="list-style-type: none">● Соціальна спрямованість● Держава не втручається в ціноутворення● Висока частка державного сектору● Низький рівень безробіття
Американська	<ul style="list-style-type: none">● Мінімальна регулятивна роль держави● Усебічне заохочення підприємництва● Різка диференціація● Прийнятний рівень життя малозабезпечених
Японська	<ul style="list-style-type: none">● Високий рівень державного впливу● Незначна різниця в рівнях зарплати● Соціальна спрямованість моделі● Система пожиттєвого найму робітників● Складання планів розвитку економіки
Німецька	<ul style="list-style-type: none">● Високий рівень державного впливу● Незначна різниця в рівнях зарплати● Принцип соціального партнерства● Соціальна орієнтація державної політики

Національні моделі ринкових економік

9

Назва моделі	Основні характеристики
Французька	<ul style="list-style-type: none">● Висока регулятивна роль держави● Значні масштаби прямої підприємницької діяльності держави● Втручання держави в процес нагромадження капіталу
Китайська	<ul style="list-style-type: none">● Перехід від централізованої планової економіки до соціалістичної планової товарної економіки● Різні методи господарювання● Поєднання ринкових відносин з держплануванням● Існування різних форм власності за пануванням суспільних форм● Створення системи ринків
Південнокорейська	<ul style="list-style-type: none">● Планування економічного розвитку● Держмонополія в кредитно – фінансовій сфері – до 80-х років● Регулювання зовнішньоекономічної діяльності

3. Соціалістична економічна система та її еволюція

10

Етапи еволюції соціалістичної моделі

I етап

Утопічний соціалізм (Т. Мор, Т. Кампанела, Сен - Сімон, Ш. Фур'є, Р.Оуен та ін. (XII – XVIII ст.)

II етап

Науковий соціалізм (К. Маркс, Ф. Енгельс відкрили економічні закони розвитку і становлення капіталізму, перетворили соціалізм із утопії в науку (XIX ст.)

III етап

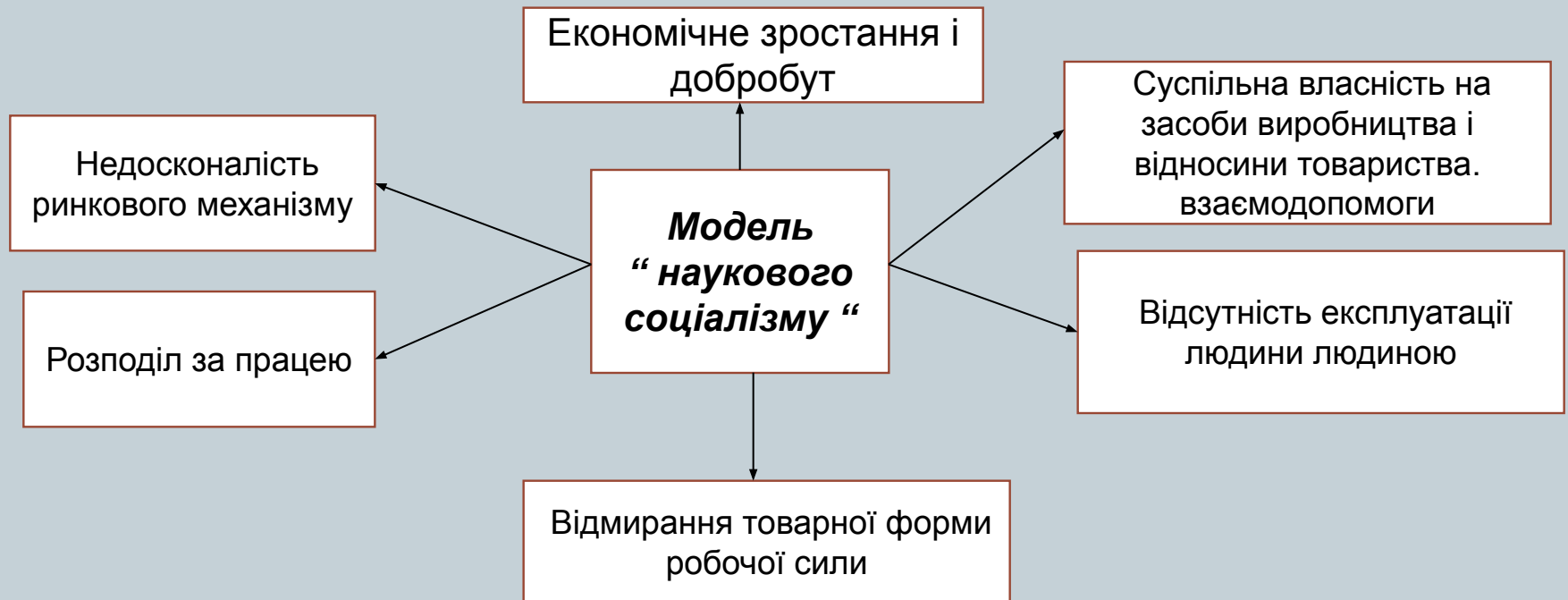
Реальний соціалізм (радянський) – результат творчості, свідомої діяльності держави (XX ст.)

Науковий соціалізм

11

Визначення поняття
“соціалізм”

Це соціальний устрій, що виникає в результаті ліквідації капіталістичного способу виробництва і встановлення диктатури пролетаріату, суспільної власності і розподілу за принципом: “Від кожного – за здібностями, кожному – за працею”



Перехідний період

12

Суть
перехідного
періоду

- Це стан боротьби старого (що відживає) з новим, що народжується, зміна механізму господарювання.
- Це історична епоха перетворювання одного суспільного ладу на інший

Основні риси радянського (державного) соціалізму

13

Державна власність на засоби виробництва як форма реалізації загальнонародної власності

- держава володіє правом розпорядження і користування
- монополія держави на власність

- панування державного інтересу
- панування інтересу номенклатури над інтересами особистості

- директивне планування
- неможливість прояву творчості
- відсутність самоврядування
- жорстка залежність від політики, ідеології

- напівтоварне виробництво і обмін
- остаточний принцип розподілу ВВП
- слабка мотивація до праці

Криза державного соціалізму

14

Жодне повстання не створить соціалізм, якщо він не визрів економічно. Реалізувати політичну владу і побудувати соціалізм “ партія влади “ , держава не зуміли

Головні причини кризи радянської економічної системи

Суперечність між рівнем розвитку продуктивних сил і економічними виробничими відносинами

Між державним інтересом та інтересами колективів, індивідів

Між теорією та практикою. Словом і ділом

Абсолютна монополізація політичної, економічної влади державою, відсутність демократії, вибору, можливості самореалізації

Суб'єктивізм, волюнтаризм у політиці

Між юридичною формою суспільної власності та її економічним змістом

Недоліки командної системи і необхідність переходу до ринкової економіки

15

Тотальне одержавлення економіки, монополізація, бюрократія

Відсутність мотивації праці, технічне відставання, екстенсивний розвиток

Деформація структури, нерівномірність розвитку сфер, милітаризація

Причини кризи реального соціалізму

Розрив між суспільною формою виробництва і державною формою привласнення

Розходження між теорією і практикою “соціалізму”

Неспроможність реформування “соціалізму”, “зниження темпів економічного зростання

Криза державного соціалізму

16

Перехід від державного монополізму до ринкової економіки

Державний монополізм

Державний монополізм

- Загальнонародна власність
- Централізована планова система
- Регламентовані зв'язки за галузевою ознакою
- Централізоване встановлення цін
- Державний монополізм у всіх сферах господарської діяльності

Перехідний період

- Зміна відносин власності
- Індикативне планування
- Формування ринкової інфраструктури
- Розвиток підприємницької діяльності
- Лібералізація цін
- Зміни у грошово-кредитних відносинах

Ринкова економіка

- Різноманітність форм власності
- Масове вільне підприємництво
- Цивілізовані ринкові відносини
- Вільне формування цін
- Вільний вихід суб'єктів на світовий ринок
- Створення відкритої ринкової економіки

Ринкова економіка

4.Закономірності та особливості розвитку перехідних економік

17

Сутність перехідної економіки

Це процес кількісних і якісних змін під час переходу від одного етапу розвитку до іншого унаслідок докорінної трансформації головних елементів системи

Зміст перехідної економіки

Співіснування, боротьба попередньої і майбутньої систем

Перетворення системи соціально-економічних відносин

Формування ринкової економіки

Створення відкритої національної ринкової економіки

Побудова основ постіндустріального суспільства

Процес капіталізації або соціалізації суспільного ладу

Риси перехідної економіки

18

Нестабільність,
трансформаційний
характер

Альтернативний характер
розвитку

Спадковість та інерційність
розвитку, змішаність
економічних форм

Особливий характер
суперечностей
(суперечності розвитку)

Історична специфіка
розвитку, національні
особливості, зовнішні
фактори

Типи країн з перехідною економікою

19

Розвинуті країни, що переходять до постіндустріальної економіки

Перехід від одного способу виробництва до іншого

Перехід від капіталізму до соціалізму

Типи країн з перехідною економікою

Слаборозвинуті країни, що переходять від традиційних відносин до ринкових

Постсоціалістичні країни, що переходять від командної економіки до ринкової

Особливості перехідної економіки України

20

- Вихідний стан ринкових ринкових перетворень- антипод ринку – планова економіка
- Фактична відмова держави від регулювання економіки
- Відсутність стратегічної моделі розвитку і пріоритетність приватної власності
- Тінізація економіки, корумпованість
- Політична та економічна нестабільність, стихійність розвитку
- Певна енергетична залежність від зовнішнього ринку
- Хибність політики приватизації
- Слаборозвинена ринкова структура та інфраструктура
- Бажання швидкої побудови відкритої економіки і практична відсутність захисту національного виробника
- Відсталість , застарілість технологічного способу виробництва

Першочергові завдання перехідної економіки

21

<i>Формування ринкової інфраструктури</i>	<i>Розробка моделі стабільного розвитку</i>	<i>Соціальна стабілізація і зростання добробуту</i>
<ul style="list-style-type: none">● інститутів регулювання підприємництва● інститутів банківської системи● інститутів валютного, фондового ринку● інститутів контролю за економічною діяльністю	<ul style="list-style-type: none">● стабілізації економічного розвитку● підтримки сталих темпів економічного зростання● інтеграції країни у світове господарство● захисту національного виробника	<ul style="list-style-type: none">● Розробка і реалізація програми соціального захисту● проведення політики доходів● підвищення частки споживання в національному доході● зростання життєвого рівня

Література

1. Економічна теорія: Політекономія: Підручник /В.Д. Базилевич - 5-те вид. - К.: знання Прес, 2006 гл.5-6, с.134-161.
2. Гавриш О.М. Політична економія.Опорний конспект лекцій. Х.,2010, т.5
3. Гурова К.Д.,Пронкіна Л.И. Экономическая теория, с.24-29
4. Кривенко К.Т.Політична економія.,К.,КНЕУ,2005, т.5-6
5. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономика: принципы, проблемы и политика. Т.1: Пер. с англ. - М.: Республика, 1992. - 400с.
6. Політична економія : Навчальний посібник. / Ред. Г.І. Башнянин, Є.С. Шевчук - Львів: Магнолія Плюс, 2006, т.15-16.
7. Політична економія: Навчальний посібник / за ред. Проф. В.О. Рибалкіна - Київ: Академвидав, 2004 - 672с.

? Питання для роздуму, самоперевірки, контролю

23

1. У чому полягає різниця між капіталізмом вільної конкуренції і монополістичним капіталізмом?
2. Чим недосконала конкуренція відрізняється від досконалої?
3. Назвіть основні ознаки змішаної економіки
4. У чому полягає основна функція держави в змішаній економіці?
6. Назвіть основні ознаки державного соціалізму.
7. Чому саме державна форма власності є економічною основою державного соціалізму?
8. Назвіть типи перехідної економіки.
9. Назвіть основні шляхи формування ринкових відносин і ринкової інфраструктури в Україні.

Завдання

24

1. Позитивні риси монополії. За яких умов монополія є об'єктивно необхідною?
2. У чому полягають революційні зміни в трудових відносинах в умовах капіталістичної змішаної економіки
3. З'ясуйте, чи існують історичні перспективи соціалізму.
4. Які соціально-економічні наслідки роздержавлення і приватизації власності в Україні.?